

Kokonaisuudessaan napakka teos artikkeleihin perustelelee diskursiivisen lähestymistavan monimuotoisuutta uskonnon, mutta myös yleisemmin yhteiskunnan ja kulttuurien tutkimuksessa. Empiirisissä esimerkeissä painottuvat erilaiset poliittiset ja viranomaistoimijat, mikä on ymmärrettävää diskurssintutkimukseen oleellisesti kuuluvan valta-aspektin vuoksi. Teosta ei ole suunnattu metodioppaaksi diskursiivisen uskonnontutkimuksen hyödyntämien metodien moninaisuuden vuoksi, mutta se onnistuu tehtävässään paitsi johdattaa lukija lähestymistavan peruskysymyksiin, myös tarjota välineitä, joilla tutkimusta voi tehdä. *Uskonto, kieli ja yhteiskunta: Johdatus diskursiiviseen uskonnontutkimukseen* on helposti lähestyttävä ja riittävän tiivis kokonaisuus opiskelijoille ja tutkijoille, jotka haluavat perehtyä aiheeseen, sekä löytää erilaisia tutkimusesimerkkejä omien projektiansa tueksi.

Miitta Järvinen, FM
Uskontotieteen väitöskirjatutkija
Turun yliopisto

PASI IHALAINEN & HELI VALTONEN (TOIM.)

Sanat siltana menneeseen: Kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa.
Helsinki: Gaudeamus 2022. 207 s.

Historiantutkimuksellinen teoriakirjallisuus on ollut suomalaisten historiatieteiden piirissä huolestuttavan vähäistä. Tähän vaikuttaa perimmäisesti se, että pitkään alalla ei pidetty mahdollisena kirjoittaa minkäänlaisia teoria- tai menetelmäoppaita. Tällainen ajatusmaailma ei ole ollut kuitenkaan globaalisti relevantti moneen vuosikymmeneen. Onneksi viime vuosina Suomessakin on alettu koota teoksia, jotka keskittyvät historiantutkimuksen menetelmiin ja teoreettisiin lähestymistapoihin.

Pasi Ihalaisen ja Heli Valtosen toimittama *Sanat siltana menneeseen: Kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa* on toimittajien mukaan ensimmäinen suomenkielinen tietopaketti aiheesta. Kielen ja kielentutkimuksen eri muotojen ja teorioiden käyttö historiatieteessä ulottuu kuitenkin jo 1960-luvulle, kun kielellinen käänne otti mukaansa myös muut ihmistieteen alat. Kielellisten lähestymistapojen suhde historiantutkimukseen on ollut yksi historianteorian pääteemoista. Koska historiantutkimus perinteisesti nojaa tekstipohjaisiin lähteisiin, on kielellä ja kielentutkimuksella ollut merkittävä rooli myös historiantutkimuksessa. Tähän vaikuttaa myös historiatieteen historia, sillä pitkään historia ja kirjallisuus nähtiin saman kolikon kahtena puolena.

Kirja koostuu kuudesta artikkelista, jotka käsittelevät kukin yhtä kielellistä lähestymistapaa historiantutkimuksessa. Historia-alan asiantuntijoiden lisäksi mukaan on saatu digitaalisten ihmistieteiden apulaisprofessori Mikko Tolonen, jonka myötä kirjassa esitellään myös kielellisten lähestymistapojen digitaalisia mahdollisuuksia. Kirjoittajalista olisi kuitenkin hyötynyt historiantutkimuksen tai historianteoreetikon läsnäolosta, sillä jotkut kirjan esittelemät teoreettiset konseptit jäävät itse *historiasta* irralliseksi.

Kirjan johdannossa todetaan, että se ei ole metodiopas eikä sitä kannata lähestyä sellaisena. Kirjan voi sen sijaan nähdä kokoelmana erilaisia lähestymistapoja. Niitä voitaisiin kutsua ennemminkin heuristisiksi työkaluiksi, joista osa esitellään syvällisesti ja historiantutkimukseen liittäen. Osan esittely jää kuitenkin hieman pintapuoliseksi, ja vastaavat esittelyt voisi löytää monesta humanistisen alan perusteoriaoppaastakin. Lähestymistapojen valikoima on siis varsin perinteinen. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, sillä kirjan toimittajat toteavat, että teos on tarkoitettu kandi- ja maisterivaiheen opiskelijoille. Tämä tarkoittaa kuitenkin sitä, että kirja saattaa jättää kokeneemmat tutkijat hieman kylmäksi.

Kirjan ensimmäisessä luvussa käydään läpi kielen ja historian tietoteoreettista suhdetta ja esitellään, miten kielelliset lähestymistavat ovat nähtävissä historian eri tutkimustraditioissa

brittiläisestä aatehistoriasta digitaaliseen historiantutkimukseen. Luku on kirjan selvästi teoriapohjaisin ja toimii myös tiivistelmänä muista kirjan esittelemistä lähestymistavoista. Luku toimii varsin kattavana kuvaelmana kielellisten lähestymistapojen moninaisuudesta.

Seuraavassa luvussa esitellään diskurssianalyysin ja historiantutkimuksen suhdetta. Luvun avaa diskurssin ja diskurssianalyysin käsitteen historian ja teoreettisen pohjan selvittäminen. Myös diskurssianalyysin grand old manit, kuten Michel Foucault, tulevat esitellyksi. Lukijan harmiksi diskurssianalyysin sitominen itse historiantutkimukseen ja historianteoreettiseen perinteeseen jää kuitenkin ohueksi. Esimerkiksi juuri historiantutkimukseen keskittyvää diskurssianalyysin muotoa (Discourse-Historical Analysis, DHA) ei esitellä ollenkaan, vaikka se olisi voinut toimia jopa luvun punaisena lankana. Kyseessä on siis varsin perinteinen perusesitys diskurssianalyysistä, jonka kirjoittajat ovat kuitenkin onnistuneet varsin ansiokkaasti tiivistämään selkeästi lyhyeen lukuun.

Luvut 3 ja 4 käsittelevät käsitehistoriaa ja aatehistoriaa. Lukujen sisällössä on joitain päällekkäisyyksiä, mutta tämä ei haittaa, sillä ne tarjoavat laajan ja perusteellisen katsauksen näiden kahden perinteen historiaan sekä tärkeimpiin teemoihin ja tutkijoihin. Ihalaisen ja Jani Marjaisen kirjoittaman luvun 3 ansioksi on annettava sen loistavien esimerkkien käyttö – miten sana ”enä” tuli ja meni kuuluisassa lauseessa ”Ruotsalaisia emme enää ole, venäläisiksi emme tule, olkaamme siis suomalaisia” – sekä monipuolinen katsaus digitaalisten menetelmien mahdollisuuksiin ja ennen kaikkea haasteisiin käsitehistoriallisessa tutkimuksessa. Aatehistoriaa koskeva neljäs luku sisältää samoja painotuksia, mutta sukeltaa syvemmälle esimerkiksi brittiläisen Quentin Skinnerin menetelmään sekä antaa loistavan kuvauksen siitä, miten tätä menetelmää voi käyttää yhdessä digitaalisten aineistojen kanssa. Luvut antavat käsite- ja aatehistoriasta hyvän kokonaiskuvan, ja lisäksi esittävät myös loistavia kriittisiä huomioita.

Viides luku käsittelee kielentutkimuksen käsitteiden käyttöä historiantutkimuksessa. Luku

on rakennettu mallikkaasti, sillä se on jaoteltu eri käsitteitä koskeviin kappaleisiin. Käsiteltäviä termejä ovat esimerkiksi monipaikkaisuus, neksus ja historialliset liikeradat. Nämä varsin monimutkaisetkin käsitteet selitetään selkeästi, mikä auttaa hahmottamaan myös niiden roolia käytännössä. Luku toimii myös hyvänä hakemistona.

Viimeinen, Ilona Pikkasen kirjoittama luku käsittelee kerrontateoreettista eli narratiivista otetta historiantutkimukseen. Tässä kappaleessa päästään syvimmälle historian ja teorian väliin yhteyteen. Narratiivisella perinteellä on historiantutkimuksessa pitkät juuret, ja esimerkiksi Pikkasen mainitseman Hayden Whiten kirjallisuustieteellistä lähestymistapaa on hyödynnetty Suomessakin tehdyissä väitöskirjatutkimuksissa ja Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksella. Pikkanen esittelee narratiivisuutta monipuolisesti ja lainaa käsitteitä, termejä ja malleja kirjallisuustieteistä ja folkloristiikasta. Luku on mielestäni kirjan ansiokkain, ja toimii loistava johdantona aiheeseen.

Sanat siltana menneeseen on kelpo, mutta osittain harmittavan pinnalliseksi jäävä teos. Erityisesti kirjan ensimmäisten lukujen tiedollinen ohuus jäi harmittamaan. Loppua kohden kirja syveni ja samalla parani. Näen kuitenkin, että teoksella on merkittävä rooli suomalaisessa historioteoreettisessa kirjallisuudessa, sillä se luo pohjaa tuleville ja aihetta syventäville teoksille.

Miro Leporanta, TM, VTM

Nykyajan kirkkohistorian väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto